

Отримано: 16 серпня 2021 року

Прорецензовано: 6 вересня 2021 року

Прийнято до друку: 20 вересня 2021 року

e-mail: olia.vynnyk@gmail.com

biryuka@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-11(79)-50-52

Винник О. Ю., Боднар І. М. Адресантно-адресатний аспект англомовного дискурсу програмування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 50–52.

УДК: 811.111 + 004

Винник Ольга Юрївна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Боднар Ірина Миронівна,
кандидат філологічних наук,
Львівський національний університет імені Івана Франка

АДРЕСАНТНО-АДРЕСАТНИЙ АСПЕКТ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ ПРОГРАМУВАННЯ

У статті запропоновано аналіз взаємодії адресанта й адресата в сучасному англомовному дискурсі програмування. Дослідження виконано у контексті сучасних антропоцентричних досліджень. Встановлено, що тексти англомовного дискурсу програмування поруч з високою термінологічністю, логічністю, та послідовністю викладу фахової інформації демонструють яскраво виражений інтерактивний характер, спрямований на забезпечення ефективності спілкування фахівців у цій професійній галузі. Зроблено висновок про те, що на побудову англомовного дискурсу програмування має істотний вплив не лише особистий досвід, знання, емоції автора повідомлення, але також оригінальний світогляд та професійна культура спілкування програмістів.

Ключові слова: адресант (автор), адресат (читач), англомовний дискурс програмування.

Olha Vynnyk,
PhD of philological sciences, associate professor of the Department of Foreign Languages for Sciences,
Ivan Franko National University of L'viv
Iryna Bodnar,
PhD of philological sciences,
Ivan Franko National University of L'viv

THE ISSUE OF THE ADDRESSER AND THE ADDRESSEE IN THE ENGLISH PROGRAMMING DISCOURSE

The article offers an analysis of the interaction between the addresser and the addressee in the English programming discourse as a type of the so-called institutional or professional discourses. Both interactants are programmers. The research is performed in the context of anthropocentric paradigm in linguistics and is based on the analysis of modern English programming textbooks. It is established that the texts of the English programming discourse, along with a high amount of specific terminology and some programming language items, predominantly logical and consistent presentation of professional information, demonstrate a pronounced interactive nature aimed at ensuring the effectiveness of communication between specialists in this field. The conducted analysis confirms that the personalized manner of writing, various dialogical structures and rhetorical techniques are a typical element of modern English textbooks on programming. It is concluded that the construction of the English programming discourse is influenced not only by the personal experience, knowledge, emotions of the author of the text, but also the specific worldview and professional language culture of programmers as a special professional group, whose members are characterized by high intellectual abilities, perseverance, the desire to create their own world within the computing environment as well as the rejection of obstacles and prohibitions that exist in the real life.

Key words: addresser (author), addressee (reader), the English programming discourse.

З 90-х років ХХ століття центральну позицію в лінгвістиці займає фактор людини як мовної особистості. Одним з основних параметрів сучасних текстологічних досліджень стає антропоцентризм, який зумовив переорієнтацію інтересів дослідників на аналіз людини в мові та мову в людині, з об'єкта на суб'єкт пізнання [9, с. 5]. Це сприяло зростанню уваги лінгвістів до розгляду мови у широкому міждисциплінарному контексті, з урахуванням не лише текстового аспекту, але й в усій багатогранності зовнішніх зв'язків – з людиною, культурою, суспільством. На антропоцентричному підході до вивчення мови почали наголошувати авторитетні лінгвісти: Н. Д. Арутюнова, І. О. Голубовська, В. І. Карасик, Ю. Н. Караулов, О. Н. Кондратьєва, О. С. Кубрякова, М. В. Піменова, О. О. Селіванова, Ю. А. Сорокін, Ю. С. Степанов та інші. Антропоцентрична парадигма сучасного мовознавства обумовила **актуальність** лінгвістичних досліджень, присвячених вивченню того, як виражає себе у дискурсі особистість, якими є принципи комунікативної співпраці адресанта й адресата, яким є зв'язок між формою дискурсу та характером його впливу на адресата, від чого залежить ефективність комунікації тощо [3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11 та ін.].

Метою статті є аналіз адресантно-адресатних відносин в сучасному англомовному дискурсі програмування, який на сьогодні усе ще залишається маловивченим типом мовленнєвої комунікації. Дискурс програмування належить до групи професійних (інституційних або спеціальних) дискурсів, суб'єктами мовленнєвої взаємодії у ньому виступають програмісти схожого або різного професійного рівня. Фактичним матеріалом послуговували 7 англомовних підручників з програмування за 2009–2021 роки.

Перші спроби ввести суб'єкт у традиційний лінгвістичний аналіз датуються серединою 50-х років ХХ століття, коли замість формального дослідження мови виникли спроби аналізувати систему мови, яка функціонує у мовленні. Як влучно зауважив Е. Бенвеніст: “Ми вступаємо в інший світ – у світ мови як засобу спілкування, вираженням якого є мовлення (*le discours*)” [2, с. 139]. Тут у слово *discours* Е. Бенвеніст вклав якісно новий зміст: у нього це вже не мовлення взагалі, а мов-

лення, присвоюване мовцям. Як наслідок, поняття “дискурс” поширилось на всі види прагматично обумовленого мовлення. Коло питань, пов’язане з аналізом дискурсу з погляду прагматики, охоплює такі базові поняття, як адресант (відправник повідомлення), адресат (реципієнт), комунікативна інтенція, комунікативна стратегія тощо.

У професійному дискурсі адресант виконує роль продуцента інформації, номінатора, укладача тексту, креатора (поширювача інформації, знань). Адресат у цій сфері є користувачем інформації, коректором, генератором нової інформації на основі отриманої. Його переважно моделюють як “фахівця”, що має спеціальні фонові знання і володіє логіко-понятійним апаратом відповідної професійної галузі. Тобто визначальною характеристикою гіпотетичного адресата у професійному дискурсі є його фахова компетенція. Щодо адресанта у професійному дискурсі він, на думку І. А. Колеснікової [7, с. 11], фактично поєднує в собі дві мовні особистості: фахівця та лінгвіста з пріоритетом фахівця, оскільки домінантою професійної комунікації є зміст.

Адресантами й адресатами англomовного дискурсу програмування як виду професійного спілкування є програмісти. Виходячи з тези Н. Д. Арутюнової про те, що дискурс ґрунтується на ментальних процесах учасників комунікації [1, с. 136–137], спробуємо коротко охарактеризувати внутрішній світ людини – творця обчислювальних та інформаційних систем. Традиційно програмістів, як і загалом фахівців у галузі інформаційних технологій, зараховують до певної субкультури, яку ще часто називають “хакерською”. Дослідження, виконані у межах психології програмування, показують, що програмісти становлять особливу професійну групу, представникам якої притаманні високі інтелектуальні здібності, наполегливість, прагнення створити свій світ у межах комп’ютерного середовища, а також несприйняття перепон і заборон, які існують у реальному світі [12].

Аналіз англomовних підручників з програмування показує, що комунікативна інтенція їх авторів загалом полягає в узагальненні нагромаджених професійних знань і досвіду у галузі програмування, фіксуванні та поширенні професійного знання, формуванні фахових компетентностей читачів для успішного здійснення ними професійної діяльності. Прагматична мета читачів полягає у тому, щоб оволодіти основами професії програміста (професійно-непрофесійний дискурс) або вдосконалити свої професійні знання та вміння, розуміння предметної галузі (інтрапрофесійний дискурс) задля ефективного функціонування як фахівців у сфері програмування. Іншими словами, соціальні стосунки автора англomовного підручника з програмування і його читачів асиметричні за рівнем фахової компетенції та за виконуваними функціями: у зв’язку з односторонністю каналу писемної комунікації ініціатива походить від автора – він моделює зміст повідомлення, а читачі внаслідок цього отримують знання. Яку саме інформацію слід донести до читача й якими засобами – визначає сам автор, чия належність до певної соціальної групи знаходить відображення в його мовній свідомості, способі мислення, комунікативній поведінці та зумовлює вибір мовних засобів, що, як показує дослідження, покликані здійснити вплив не лише на інтелект, але й на психоемоційну сферу адресата.

В аспекті впливу на інтелект читача провідна роль належить фаховій термінології. Найважливіша складова професійної комунікації – це зміст, і саме терміни містять в собі основне змістове наповнення текстів будь-якого професійного дискурсу. Як слушно зауважила І. А. Колеснікова [7, с. 2], “у професійному дискурсі галузеву термінологію кваліфікують як елітну складову, за відсутністю якої він утрачає статус професійності”.

Проаналізуємо фрагмент тексту з підручника для програміста-початківця:

The for-each loop is meant specifically for processing all the values in a data structure, and we will see in Chapter 10 that it applies to other data structures besides arrays. The for-each loop makes it possible to process the values without even knowing the details of how the data is structured. In the case of arrays, it lets you avoid the complications of using array indices. A for-each loop will perform the same operation for each value that is stored in an array. If itemArray is an array of type BaseType[], then a for-each loop for anArray has the form:

```
for (BaseType item : itemArray) {
    .
    // process the item
    .
}
```

As usual, the braces are optional if there is only one statement inside the loop. In this loop, item is the loop control variable. [14, с. 332].

У наведеному вище прикладі підкреслено всі присутні у ньому терміни та терміносполучення, що демонструє високу термінологічність дискурсу програмування. Окрім термінів, характерною рисою англomовного дискурсу програмування загалом і наведеного вище фрагмента зокрема є введення в основний текст повідомлення одиниць певної мови програмування (у цьому випадку це Java), а також прикладів програмного коду, які зазвичай друкують із застосуванням іншого типу шрифту ніж основний текст англійською мовою (for (BaseType item : itemArray) {}).

Засвоєнню складної інтелектуальної інформації читачеві допомагає її об’єктивний, логічний, експліцитний і послідовний виклад. Водночас, навіть поверхневий аналіз текстів англomовного дискурсу програмування демонструє наявність у ньому елементів, що апелюють не лише до інтелекту читача, але й до його емоцій. Йдеться про свідоме застосування автором таких комунікативних стратегій, які спрямовані на формування в адресата інтересу до предмета повідомлення, створення враження простоти й доступності представленого у дискурсі професійного знання, отримання позитивних емоцій від процесу навчання.

Наприклад, у фрагменті

Writing software is like any other kind of writing. When you write a paper or an article, you get your thoughts down first, then you massage it until it reads well. The first draft might be clumsy and disorganized, so you wordsmith it and restructure it and refine it until it reads the way you want it to read. [13, с. 49]

автор застосовує так зване “ненаукове порівняння”, провівши аналогію між написанням програми та будь-яким іншим видом письма. Мета такого порівняння – показати читачеві, що він цілком здатний засвоїти складну професійну інформацію. Звертаючись до читача, автор застосовує особливий займенник *you*, що сприяє діалогізації монологічного тексту та створює ефект живої бесіди між учасниками комунікації у реальному часі.

Фактичний матеріал підтверджує, що персоналізована манера викладу, різноманітні структури діалогізації та риторичні прийоми є типовим елементом сучасних англомовних підручників з програмування:

I'm obviously pro EF Core, but I won't use it on a client project unless it makes sense. So, let's look at a few blockers that might suggest you don't use EF Core [17, с. 25].

У наступному прикладі

LINQ infers the correct provider based on the types referenced in the query; you don't have to make any changes in your logic. Finally you just use the standard ReadKey() to pause the program before exiting so you can see the output. That was easy, right? You created some objects, saved them to a database, and queried the database using LINQ [16, с. 660].

автор безпосередньо звертається до свого читача, використовуючи займенник *you* і наказовий спосіб (...*you don't have to make any changes in your logic*), перераховує дії, які “успішно виконав” читач (*You created some objects, saved them to a database, and queried the database using LINQ*) та ставить йому запитання (*That was easy, right?*).

Наведені приклади також демонструють, що відступ від книжної норми на користь невимушеної, розкутої розмовної манери – характерна риса англомовного дискурсу програмування. Елементи розмовної лексики та фразеології, що несподівано переривають серйозний виклад професійної інформації, вносять елемент гри, гумору, створюють враження доступності професійного знання, знімають з читача напругу від інтелектуальних зусиль, свідчать про намагання автора говорити з читачем “простою мовою”:

Now that you've spent some time learning what C# is and how it fits into the .NET Framework, it's time to get your hands dirty and write some code [16, с. 13].

Ah, the database performance issue. Look, I'm not going to say that EF Core is going to, out of the box, produce blistering database access performance with beautiful SQL and fast data ingest. That's the cost you pay for quick development of your data access code: all that “magic” inside EF Core can't be as good as hand-coded SQL, but you might be surprised how good it can be--see chapter 13 [17, с. 25].

Допомагають створити невимушену атмосферу спілкування, пом'якшують стиль викладу, надають йому гумористичного відтінку веселі, повчальні історії, причому не завжди з програмістської практики:

Remember the old joke about the concert violinist who got lost on his way to a performance? He stopped an old man on the corner and asked him how to get to Carnegie Hall. The old man looked at the violinist and the violin tucked under his arm, and said: “Practice, son. Practice!” [15, с. 15].

Видається можливим стверджувати, що особливості менталітету програмістів як людей прогресивних, ліберальних мають значний вплив на їх мовленнєву поведінку, формують своєрідну культуру професійного спілкування в галузі ІТ, роблять його менш формальним, спрямованим на рівноправні взаємини та ефективну співпрацю.

Отже, у статті здійснено спробу розкрити основні принципи взаємодії адресанта й адресата в сучасному англомовному дискурсі програмування. Дослідження виконано в межах антропоцентричної парадигми лінгвістики, основаної на усвідомленні ролі суб'єкта у мові, що зумовлює вивчення лінгвістичних явищ з урахуванням людського фактору. Зокрема встановлено, що англомовний дискурс програмування не тільки відображає особистий досвід, знання, емоції автора повідомлення, але й загалом культуру й особливу ментальність певної соціальної групи, до якої належить цей автор і його адресат. **Практичне значення одержаних результатів** полягає у можливості їх використання у викладанні англійської мови у профільних та непрофільних вищих навчальних закладах, зокрема у курсі англійської мови для спеціальних цілей для студентів комп'ютерних спеціальностей.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс. *Большой энциклопедический словарь* / ред. В. Н. Ярцевой. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. С. 136–137.
2. Бенвенист Э. *Общая лингвистика*: пер. с фр. Москва : Прогресс, 1974. 447 с.
3. Дайнека Н. М. Когнітивно-прагматичні особливості актуалізації комунікативної ситуації кібербулінгу (на матеріалі англомовного Інтернет-дискурсу) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2017. 21 с.
4. Довганюк І. Д. Мовні стратегії і тактики реалізації виправдання в німецькому політичному дискурсі (на матеріалі політично-го інтерв'ю) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2013. 16 с.
5. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2005. 20 с.
6. Кобзева О. О. Стратегії та тактики судді в американському судовому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Харківський національний ун-т імені В. Н. Каразіна МОН України. Харків, 2017. 20 с.
7. Колеснікова І. А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. К., 2009. 32 с.
8. Кузьменко О. Ю. Презентація респондента в англійськомовному інтерв'ю масмедійного дискурсу: лінгвокомунікативний і лінгвокогнітивний виміри : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2019. 20 с.
9. Маслова В. А. *Лингвокультурология*. Москва : Академия, 2001. 208 с.
10. Оленюк О. В. Когнітивно-дискурсні характеристики впливу на адресата (на матеріалі англомовної журнальної реклами) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2016. 23 с.
11. Ущина В. А. *Позиціонування суб'єкта в сучасному англомовному дискурсі ризику* : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгвіст. ун-т. Київ, 2016. 34 с.
12. Шнейдерман Б. *Психология программирования: Человеческие факторы в вычислительных и информационных системах* / пер. с англ. Москва : Радио и связь, 1984. 129 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

13. Bhargava A. Y. *Grokking Algorithms*. Manning Publications Co., 2016. 238 p.
14. Eck D. J. *Introduction to Programming Using Java*. Hobart and William Smith Colleges, 2021. 700 p.
15. Martin R. C. *Clean Code: A Handbook of Agile Software Craftsmanship*. Pearson Education, Inc., 2009. 432 p.
16. Perkins B., Hammer J. V., Reid J. D. *Beginning Visual C# 2015 Programming*. John Wiley & Sons, Inc., 2016. 486 p.
17. Smith J. P. *Entity Framework Core in Action*. Manning Publications Co., 2018. 486 p.